

RONDDOLEN

Ongewenste gasten?

Op weg naar kantoor passeer ik dagelijks een grote waterplas die omgeven is door uitgestrekte rietvelden. In die rietvelden is voor een natuurliefhebber altijd wel iets te beleven. Sinds een week of drie zijn er dagelijks rietgorzen te bewonderen, die in de top van een rietpluim hun wat eentonige liedje voordragen. De mannetjes zijn te herkennen aan de zwartge-maskerde kop en een witte ring rond de nek. Sinds vorige week hebben de rietgorzen gezelschap van enkele blauwborsten. Vanwege hun azuurblauwe borst, die met een rode band is afgezet, zijn het ware juweeltjes om te zien.

Wie al deze vogels overtreffen, zijn de bruine kiekendieven. Ineens op een ochtend waren ze er; majestueuze roofvogels die boven het riet af en aan vliegen. Zowel het mannetje als het vrouwtje heeft een lichte kop. De vrouwtjes zijn verder overwegend bruin, maar de mannetjes hebben een uitgebreide grijsblauwe tekening op de bovenzijde van de vleugels. De vogels zijn nu volop aan het baltsen en dat is een spectaculair schouwspel. Het mannetje vliegt hoog in de lucht met een net bemachtigde prooi en zo'n vijf tot tien meter daaronder vliegt het vrouwtje. Het mannetje laat zijn prooi vallen als cadeautje voor zijn wijfje. Die weet tijdens de vlucht de buit op te vangen. De vogels maken daarbij onnavolgbare capriolen, die de toeschouwer in verrukking brengen.

De laatste dagen vliegen de kiekendieven met rietstengels rond en landen op steeds dezelfde plek tussen het riet. Daar wordt ongetwijfeld het nest gebouwd. Hopelijk verloopt het broeden succesvoller dan vorig jaar. Het vrouwtje werd toen halverwege de broedtijd dood gevonden en haar eega was in geen velden of wegen meer te bekennen. Het vermoeden bestaat dat de vogels vergiftigd zijn door iemand die ze liever niet zag.

Kiekendieven hebben hun naam niet voor niets. Hoewel ze ook volop muizen eten worden er de nodige (vaak jonge) vogels bemachtigd. Dat is zeker niet altijd leuk om te zien, maar het behoort tot de dagelijkse realiteit in een door de zonde ontvrichte schepping. Roofvogels en andere predatoren vormen zelfs een onmisbare schakel in het natuurlijk evenwicht. Wie daar oog voor heeft, zal de vogels niet zo snel 'straffen' door ze te vergifigen of af te schieten.

Hiet de Zwerf

OVER LEVEN

NATUURBRUG – Koningin Beatrix opent op 3 mei bij Zanderij Crailo bij Hilversum 's werelds langste natuurbrug. Deze voorziening is 800 meter lang en 50 meter breed, kost 14,75 miljoen euro en overbrugt een van de grootste barrières tussen de natuurgebieden in het Gooi: de provinciale Naarderweg, de spoorlijn Hilversum-Bussum, het NS-bedrijfsterrein en Sportpark Crailo. De brug verbindt de natuurgebieden van de Vechstreek, de 's Gravelandse buitenplaatsen en het Spanderswoud met de heidevelden van het Gooi en de natuurgebieden van de

Utrechtse Heuvelrug. Andere ecoducten hebben aangetoond dat dieren dergelijke verbindingssnelwegen snel weten te vinden en dat ze gebruik maken van de vergroting van hun leefomgeving. Ook planten krijgen door betere uitwisselingsmogelijkheden meer kans om zich te verspreiden. Zaden worden vaak via de lucht en het maag-darmkanaal van dieren verspreid. Naast flora en fauna heeft Natuurbrug Zanderij Crailo ook een recreatieve waarde.

Wandelaars, fietsers en ruiteren kunnen er eveneens gebruik van maken. Info: www.natuurbrug.nl. **STADSVOGELS** – Vogelbescherming Nederland houdt vandaag een stadsvogelconferentie in de Rai te Amsterdam. Doel is om gemeentelijke diensten, stadsecologen, architecten, groene ontwerpers, hoveniers, beheerders van begraafplaatsen, adviesbureaus en vogelwerkgroepen te attenderen op het stadsvogelvriendelijker maken van de bebouwde omgeving. Minister Dekker van VROM sluit de conferentie af met haar visie op een leefbare stad en de rol van vogels daarbij. **ZENDERZEEHOND** – De zeehondencrèche in Pieterbur en de Technische Universiteit Delft gaan komende zomer onderzoeken in hoeverre het plakken van zenders op de huid van zeehonden schadelijk is. Aanleiding is de vondst van een dode 'zenderzeehond' op het strand van Vlieland. Net als veel andere diersoorten worden zeehonden regelmatig voorzien van een zender, zodat biologen hun bewegingen kunnen volgen. Die gegevens kunnen informatie opleveren over de verspreiding en het gedrag van de dieren, wat van pas kan komen bij het nemen van beheersmaatregelen. Het rondzwemmen met zo'n zender kan echter ook nadelig uitpakken, zo leidt de zeehondencrèche af uit sectie op de dode grijze zeehond die in het najaar van 2005 vaak voor de kust van IJmuiden werd gezien met een op de kop geplakte zender. Het dier, waarvan de identiteit door middel van foto-identificatie is vastgesteld, was sterk vermagerd en had bijna geen speeklaag meer. Een aanwijzing volgens de crèche dat zeehonden behoorlijk hinder kunnen ondervinden van zo'n zender. Onderzoeker Peter Reijnders van onderzoeksinstuut Alterra acht de kans op een relatie tussen de zender en de dood van de zeehond „uiterst gering.“ Volgens hem zijn er de afgelopen tien jaar zonder problemen meer dan honderd zeehonden van een zender voorzien. De crèche rekent er echter op dat het ministerie van LNV geen opdracht zal geven tot enig onderzoek waarbij op zeezoogdieren opgeplakte zenders een rol spelen, totdat duidelijkheid bestaat over het effect van de gebruikte methodes.

VERDER KIJKEN april: ▶ 28: 19.00 uur, reëtocht op buitenplaats Colckhof bij Zwolle. Start: P-plaats Hubertsallee in Heino. Aanmelden: www.natuurmonumenten.nl en 035-6559955. ▶ 28: 10.30 uur, aalschoverdagtocht (incl. lunch) vanaf bezoekerscentrum De Wieden. Adres: Beulakerwijde in St. Jansklouster. Aanmelden: 0527-246644 en via www.natuurmonumenten.nl/agenda. ▶ 29: 4.30 uur, vogelexcursie in duinen bij Oostvoorne. Start: bezoekerscentrum Tenellaplas, Duinstraat 12a Rockanje. Aanmelden (tussen 9.30 en 13.00 uur): 0181-483909. ▶ 29: 20.30 uur, vleermuisexcursie in duinen bij Oostvoorne. Start: bezoekerscentrum Tenellaplas, Duinstraat 12a Rockanje. Aanmelden (tussen 9.30 en 13.00 uur): 0181-483909. ▶ 29: 8.30 uur, Excursie door Stormpolderloebdos. Start: informatiepaneel Van der Giessenweg in Krimpen a/d IJssel. Aanmelden (tussen 9.00 en 12.00 uur): 010-2722222. ▶ 29: 10.00 uur, zoektocht naar weidevogels in het Greppelveld aan het Drontmeer bij Elburg. Start: P-plaats Drontmeerdeijk aan Havenhoofd Kop van 't Ende. Aanmelden (tussen 12.00 en 17.00 uur): 0320-286130. Informatie: www.flevolandschap.nl. mei: ▶ 1, 2, 3, 5, 6, 8, 9: 19.30 uur, nachtegaleenconcert in de duinen van Santpoort. Start: ingang Midden Herenduin aan de Duin- en Kruidbergweg 18. Aanmelden: 023-5411119 en www.npz.nl. ▶ 3, 10: 20.00 uur, vlinderexcursie door Bert van Rijsewijk. Locatie: Milieu Educatiecentrum, Gennepweg 145 te Eindhoven. Excursies op 6 mei naar de Kampina bij Oisterwijk en op 13 mei naar de Hoge Veluwe. Aanmelden: 013-5219209. ▶ 6: 9.00 uur, wandeling van christelijke natuurbeschermingsorganisatie A Rocha door het Renkumse Beekdal. Start: werkschuur van Staatsbosbeheer, Nieuwe Keyenbergweg 174 te Renkum.

Onderzoekers stuiten in Drenthe op verrassend aantal vitale kiemplanten

Op de bres voor bejaarde jeneverbes

De bessen gaan in de zuurkool en de bekendste alcoholische drank van Nederland dankt er zijn naam aan, maar de jeneverbes zelf plant zich hier nauwelijks meer voort en dreigt te verdwijnen. Hoewel, tijdens een recente zoektocht in Drenthe werden meer zaailingen geteld dan verwacht.

Trekvogels brachten de jeneverbes duizenden jaren geleden naar Nederland. Vooral na de middeleeuwen, toen veel schapen de heide kaalvraaten, slaagde de "Juniperus communis" erin zich massaal te vestigen op zandverstuivingen. De opkomst van de moderne landbouw keerde uiteindelijk het tij voor de struik, die net als de spar en de den tot de naaldbomen wordt gerekend. De soort is tegenwoordig alleen nog op de Veluwe en in Drenthe, Overijssel en Limburg te vinden.

In het Mantingerzand, dat Natuurmonumenten sinds 1970 als een jeneverbesreservaat beheert, groeien de fraaiste struwelen. Niet vreemd dus dat Jan van Ginkel, auteur van de recent verschenen gids "Speuren naar de jeneverbes, fietsen en wandelen rond Mantinge en Meppen", op dit pareltje in Drenthe attendeerde. De stekelige, altijd groene struiken staan er mannetje aan mannetje. Sommige rijzen zuilvormig omhoog, zoals Italiaanse cipressen. Anderen waaieren breed uit, blijven laag en nemen de meest bizarre vormen aan.

Het gros van de jeneverbessen in Nederland is tussen de 80 en 100 jaar. Naarmate de leeftijd vordert, produceert de grijsgroene struik minder kiemkrachtige zaden. Sowieso verloopt de voortplanting uiterst traag en complex. De plant is tweehuizig (heeft dus uitsluitend mannelijke of alleen vrouwelijke bloemen), begint rond het tiende jaar te bloeien en is tot die tijd steriel. De groene vrouwelijke bloemen raken pas een jaar na de bestuiving bevrucht. In dat geval ontwikkelen zich kogelronde groene bessen – eigenlijke kegels die niet houtig maar vlezig zijn – die er nog eens twee jaar over doen om blauw te rijpen.

Open vlakke

Deskundigen beweren al decennia lang dat de plant grote moeite heeft met de voortplanting. Er komen maar weinig nieuwe struiken bij en van het vergrijzende bestand neemt de vitaliteit af. Wijlen professor dr. Jan Barkman verklaarde de jeneverbes eind jaren tachtig al min of meer

onvruchtbaar. Zure regen schaadt de vruchtvorming, meende deze expert. Wim Knol van het Wageningen onderzoeksinstituut gaf in 2004 eveneens aan dat de soort zonder ingrijpen over twintig jaar in Nederland is verdwenen.

Niet alleen het aanbod van vruchtbare zaden is te beperkt. Alterra onderzoekt nu of de verzuring van de bodem en de verzuring van het stuifzand een negatieve invloed op het voortplantingsproces heeft. Vast staat dat de jeneverbes gebaat is bij een open vlakte, waar de wind vrij spel heeft. Het stuifmeel van de mannelijke bloemen komt dan terecht op de stampers van vrouwelijke bloemen. En gevallen bessen worden bedekt met opgestoven zand, wat uitdroging van kiemende zaden voorkomt.

Afleggers

Van Ginkel, werkzaam bij de Stichting Veldwerk Nederland,

● De kogelronde groene bessen doen er twee jaar over om te rijpen.

plaatste kantenekeningen bij het sombere toekomstbeeld, geschetst in het Alterrapport "Jeneverbes in de verdrinking". Hij ontken niet dat de enige inheemse conifeer van Nederland een zorgenkind is, maar in zijn optiek gaat het in Drenthe met de struik minder slecht dan wordt aangenomen. „De ongeslachtelijke voortplanting door middel van „afleggers” komt in het onderzoek bijvoorbeeld niet aan de orde: uitgezakte takken die wortel schieten zodra ze met grond overdekt raken.”

Dat de jeneverbes op de Rode lijst van bedreigde planten staat en wettelijke bescherming geniet, is volgens hem niet voldoende voor het behoud van de karakteristieke heidebewoner. Onder het motto "Op de bres voor de jene-

verbes" stichtte Van Ginkel daarom samen met zijn vrienden Jan Tuttel en Jan Grotenhuis in 2004 het Jeneverbesgilde. „We wakkeren de belangstelling aan bij gereinigdenaren en omwonenden van natuurgebieden. Daarnaast pleit het gilde voor concrete maatregelen, zoals het plaggen van heide en het kappen van bomen die jeneverbessen in de schaduw zetten.”

In het Mantingerzand – een bejaardenoord voor jeneverbessen-geïntegreerd worden, des te beter kunnen ze doorgroeien en overleven. Om inzicht in de vitaliteit en verjonging van de jeneverbes te krijgen, nam het gilde onlangs alle Drentse groeiplaatsen onder de loep. De uitkomsten waren verrassend. „We vonden meer kiemplantjes dan we hadden kunnen dromen. De jeneverbes verjongt zich in 60 procent van de geïnventariseerde gebieden. Dit gebeurd veelal door afleggers, maar ook door kieming van za-

den. Natuurlijk blijft het de vraag of jonge planten de kans krijgen om volwassen te worden, maar ze blijven opvallend vitaal te zijn. Dat geeft hoop voor de toekomst.”

Mede n.a.v. "Speuren naar de jeneverbes, fietsen en wandelen rond Mantinge en Meppen", door Jan van Ginkel, uitg. Buijten & Schipperheem, Amsterdam, 2006; ISBN 9058812359; 72 blz.; € 8,90; het Jeneverbesgilde organiseert op 28 april een symposium in Nationaal Park de Hoge Veluwe waar het lot van de inheemse conifeer centraal staat. Meer informatie: www.jeneverbesgilde.nl.

● Om de verjonging van jeneverbesstruwelen in het Mantingerzand een impuls te geven, ontdeed Natuurmonumenten de dichtbegroeide bodem van bochtige smele en pijpenstro. Foto's: RD

Willem H. Smith

Paradox van Tsjernobyl: zwaar vervuuld én zeer schoon

Verlaten, vervuuld, kaal en uitgestorven. Wie aan de omgeving van Tsjernobyl denkt, denkt al gauw aan dit soort typering. Maar ze slaan de plank volledig mis, vindt Mary Mycio, de Amerikaans-Oekraïense auteur van het boek "Wormwood Forest. A Natural History of Tsjernobyl". „De verboden zone rond de centrale is een van de mooiste en grootste natuurgebieden van Europa.”

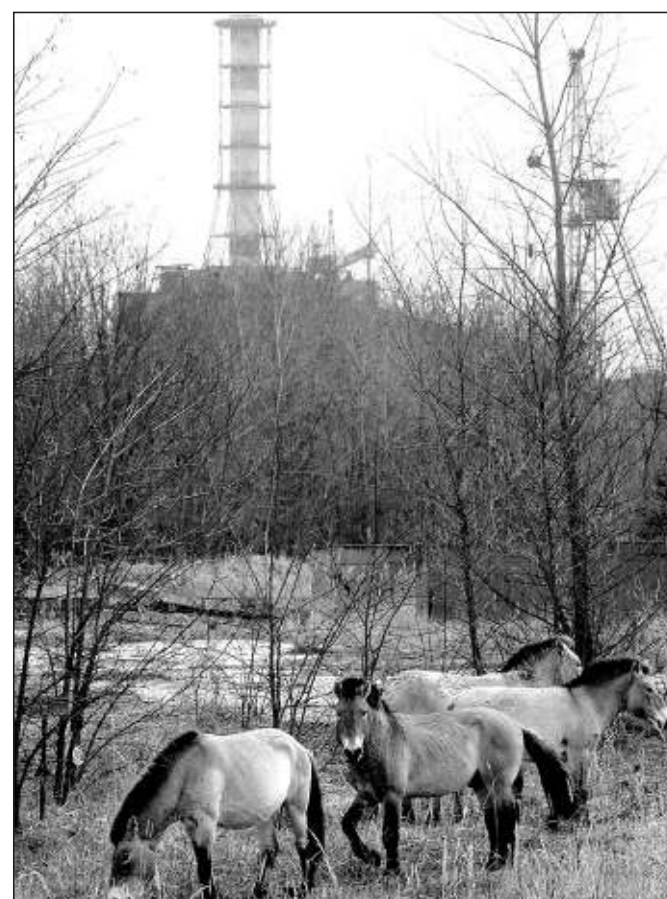
„En de derde engel heeft gebazuind, en er is een grote ster, brandende als een fakkel, gevallen uit de hemel, en is gevallen op het derde deel der rivieren en op de fontein en der wateren. En de naam der ster wordt genaamd Alsem; en het derde deel der wateren werd tot alsem; en vele mensen zijn gestorven van de wateren, want zij waren bitter geworden.” Deze verzen uit Openbaring 4 (vers 10 en 11) inspireerden de journaliste Mycio bij de keuze van een titel voor haar boek dat eind 2005 verscheen. "Wormwood" is het Engelse woord voor "alsem". Werd de ramp met de kerncentrale bij Tsjernobyl niet alom gezien als een ramp met apocalyptische trekken, die herinnerde aan deze Bijbelse woorden? Het Oekraïense woord "chornobyl" – Mycio

schrijft het bewust met een o – is bovendien de naam van een plant die nauw verwant is aan deze alsemplant.

Het vreemde is dat Mycio's boek juist geen zwartgallige analyse over Tsjernobyl is. "Wormwood Forest" – Alsem Bos – geeft een beeld van de ontwikkeling van de natuur rond de centrale na de ramp, maar de lijn die daarin wordt getrokken is een opgaande. „Het is de paradox van Tsjernobyl”, legt Mycio uit vanuit haar woonplaats Kiev. „Toen ik er in 1996 voor het eerst naartoe ging om de ontwikkeling van de natuur te bekijken, vreesde ik dat mijn boek zou uitdraaien op iets wat nog het meest zou lijken op de natuurontwikkeling in een ondergrondse parkeergarage. Dat bleek een grote vergissing.”

Ze zag met eigen ogen dat het gebied rond Tsjernobyl zich dankzij de kernramp ontwikkelde tot een prachtig natuurreservaat. Door het vertrek van de meeste menselijke bewoners – en de beëindiging van hun natuurvriendelijke activiteiten – kreeg de natuur alle kans om zich te herstellen. „De menselijke activiteiten waren veel schadelijker dan de straling.”

Een onderzoeksrapport van het atoombureau IAEA komt tot eenzelfde conclusie. „Het belangrijkste positieve gevolg voor de natuur was het vertrek van de bewoners, zoals de ruim 50.000

● Tsjernobyl werd na 1986 een van de weinige plekken op de wereld waar de zeldzame przewalskipaarden zijn uitgezet en ongestoord kunnen leven. Foto: EPA

mensen uit de stad Pripyat en omgeving. Landbouw, bosbouw, jacht en visserij werden verboden,

omdat de natuur er radioactief vervuuld is geraakt. Daardoor kregen wilde dieren en planten vrij spel.”

Natuurlijk meldt het rapport de dodelijke gevolgen voor die natuur. Maar twintig jaar na dato is van die kaalessels weinig meer te merken. Het is een van de voorde-

len die de vrije natuur voor heeft op de mensenwereld, zegt Mycio: „Door het zieke en zwakke te laten sterven, blijft uiteindelijk een sterke en gezonde populatie over. Dat is een principe dat we nooit op mensen willen toepassen.”

Inmiddels bezocht ze „zo'n 23 keer” de verboden zone om onderzoek voor haar boek te doen. Wat ze zag en hoorde was „fascinerend.” „Je kunt er overdag wolven horen huilen, en zelfs de lynx heb ik een keer gehoord. Zijn pootafdrukken kwam ik meermalen tegen.” Dat laatste is wel een heel unieke ontdekking, omdat de katachtige vóór de ramp geen bewoner van het gebied was.

De achtergelaten landbouwgronden bevatten nog veel heerlijk als granen en aardappelen, en daar smullen tal van knaagdiersoorten, als ook herten en zwijnen van, aldus de IAEA-rapporteurs. De dieren profiteren ook van de vergassing. Vóór de ramp was het gebied rond Tsjernobyl voor een groot deel bedekt met dertig tot veertig jaar oud naaldbos. Tot op een afstand van enkele kilometers van de centrale is dat inmiddels afgestorven.

Een ander voorbeeld van de paradox is de mogelijkheid om przewalskipaarden uit te zetten. „Tsjernobyl werd na 1986 een van de weinige plekken op de wereld waar deze zeldzame dieren ongestoord kunnen leven”, zegt Mycio. „In Mongolië, waar de paard-

jes oorspronkelijk thuishoren, en waar ze ook zijn uitgezet (onder andere vanuit Nederland; AI) zijn wolven een groot probleem, maar rond Tsjernobyl hebben die zo veel andere prooidieren, dat ze de paarden met rust laten.”

Het vertrek van de mens uit het gebied kent ook keerzijden. Zo nam het gevaar van bosbranden sterk toe, omdat er geen verantwoord bosbeheer meer plaatsvindt. Er werden bijvoorbeeld geen brandgangen meer aangelegd; de bestaande werden niet onderhouden. In 1992 ging het mede daardoor goed mis: tijdens de gortdroge zomer legden diverse bosbranden een gebied van 170 vierkante kilometer in de as – ongeveer een zesde van het bosareaal. De vele brandwachtstorens in het gebied geven aan hoe riskant juist die branden zijn. Vervuuld materiaal wordt immers tijdens een brand rijkelijk de lucht in geblazen en getransporteerd naar gebieden ver buiten de 'besmette' zone.

Een ander nadeel van de huidige menselijke verwaarlozing is de opmars van stropers. Het is een van de redenen waarom Myra Mycio haar boek schreef. Ze vindt het namelijk hoog tijd worden dat dit „prachtige natuurgebied” de status van beschermd natuurpark krijgt, zodat stropers kunnen worden aangepakt.

Ab Jansen